

ממדן רבינו הגאון רבי יצחק זילברשטיין שליט"א פרשת בשלח תשפ"ד

• תורת חמד | מענייני הפרשה •

• ווי העמודים וחשוקיהם •
שאלה משולחנו של מרן שליט"א

ויסב אלוקים את העם דרך המדבר ים סוף וחמושים עלו בני ישראל מארץ מצרים (שמות יג, יח). ופירש"י: "...דבר אחר חמושים, אחד מחמשה יצאו, וארבעה חלקים מתו בשלשת ימי אפילה". כלומר שרק חמישית מבני יצאו ממצרים, וכל השאר שהיו רשעים מתו. וצ"ב איך יתכן שראו את כל עשרת המכות וכל הניסים הנוראים שהתלוו אליהן, ולא חזרו בתשובה ונשארו רשעים, ואיך לא לקחו מוסר ממה שראו אצל המצרים. ומבואר דכאשר המכות ניתנות על האדם שכנגדו, אין זה מדבר אל האדם עצמו, והוא עדיין יכול להמשיך ולחשוב 'לי זה לא יקרה', דכל זמן שהאדם לא מרגיש זאת על גופו בעצמו, קשה לו לחוש באמת שבמכות הללו, ודו"ק (עלינו לשבח).

אז ישיר משה ובני ישראל את השירה הזאת לה' ויאמרו לאמר אשירה לה' כי גאה גאה סוס ורכבו רמה בים (שם, טו א). ופירש"י: 'סוס ורכבו. שניהם קשורים זה בזה, והמים מעלין אותם לרום ומורדין אותם לעומק ואינן נפרדין', ע"כ. וצ"ב הרי כל נס נעשה בעולם כדי שנלמד ממנו מוסר השכל, איזה לימוד יש לנו מנס זה. וי"ל שהדבר בא ללמדנו שהחוטא הנוטל לעצמו שותף הרי לעתיד לבוא יהיה החוטא הזה קשור בו ככלב ולא יוכל להפרד ממנו לאות ולזכרון על החטא, וכדמצינו במסכת סוטה (דף ג ע"ב) ר"א אומר כל העובר עבירה, קשורה בו ככלב, שנאמר ביוסף הצדיק (בראשית לט, י) 'וימאן... ולא שמע אליה לשכב אצלה להיות עמה', ופירש"י 'לשכב אצלה. בעולם הזה. להיות עמה. לעוה"ב, וקשורה בו ככלב'. כלומר שהעבירה וכל מה שהיה שותף לחטא יהיה קשור ודבוק בו, והבושה הזו תיחרט בו לעולמי עד. ומזה יש לנו ללמוד דמידה טובה מרובה, דכשיעשה אדם מצוה בוודאי שתהיה המצוה קשורה בו לעולם ותעמוד לזכותו (עלינו לשבח).

כי בא סוס פרעה ברכבו ובפרשיו בים וישב ה' עליהם את מי הים ובני ישראל הלכו ביבשה בתוך הים (שם, טו יט). הנה מבואר בגמרא בפסחים (דף ק"ז ע"א) דהלל שאנו אומרים בימים טובים, מי אמרו, רבי אליעזר אומר משה וישראל אמרוהו בשעה שעמדו על הים, הם אמרו לא לנו ה' לא לנו (לא בגלל צדקותינו הושיענו מצרה זו, אלא למען כבוד שמך), משיבה רוח הקודש ואמרה להן למעני למעני אעשה. ופירש הרשב"ם: 'שעמדו על הים. לאחר שעברו, כדכתיב (תהלים קיד) הים ראה ויננס, והתפללו לא לנו פן יעבור פרעה וחילו אחריהם', עכ"ל. ומבואר שחששו בני"י שגם פרעה וכל צבאו יעברו את הים ויבואו אחריהם ויהרגו, ועל כך התפללו. וצ"ב האם עלה בדעתם שלאחר כל הניסים המופלאים שעשה להם הקב"ה בקריעת ים סוף יעברו גם פרעה וחילו ויהרגו, ויהיו כל הניסים לחינם. ושמעתי לבאר בזה מהגה"צ רבי חיים עזרא ברזל זצ"ל דיש להוכיח מכאן על חובת התפילה המוטלת על האדם בכל עת ובכל מצב, וגם אם הכל נראה בסדר מ"מ אין לסמוך ע"ז, כי אחרי כאלו הכל א"א להנצל בלא תפילה, ועל כל דבר וכל שלב בחיים צריך תפילה (עלינו לשבח).

מוהל שאינו מספר וסנדק שאינו יודע שיש לו ברית, האם יאמרו תחנון שאלה. יש אצלנו מוהל בבית הכנסת שלא מספר למתפללים מתי יש לו ברית, משום שאינו רוצה לבטל את הציבור מאמירת תחנון בגללו, אך לנו יש סימנים מתי יש לו ברית לפי הבגדים אותם הוא לובש. האם כשרואים אותו לובש בגדים מהודרים יותר ואנו יודעים שיש לו היום ברית, אין אומרים תחנון או לא. בדומה לזה, אירע בביהכ"נ שאחד מהמתפללים היה לו ברית של נכד, ולא גילו לו שהוא הולך להיות הסנדק כי רצו להפתיע אותו, אך אחד מהמתפללים כן ידע מזה, האם בכה"ג אומרים תחנון כי הסנדק אינו יודע מזה, או דלמא סוף סוף מאחר והסנדק מתפלל כאן לא יאמרו תחנון.

תשובה. לגבי המוהל כיון שאינו מספר, וגם הציבור לא שמחים עמו, כל זמן שאינו מספר יאמרו תחנון, למרות הסימנים שיש להם. אולם לגבי הסנדק לא יאמרו תחנון כיון שהציבור שמחים עמו, וגם הוא לאחר שיוודע לו שהוא סנדק יבין למה הציבור לא אמרו תחנון, ויבין ששמחו עמו.

מקורות ונימוקים

עיקר התקנה היתה שבביהכ"נ שבו יש ברית מילה באותו יום אין אומרים תחנון, וכן כתב במחזור ויטרי (סימן תקג) ביום שמקיימים מצוות מילה אין ציבור נופל על פניהם, לפי שאין תחינה באה אלא על הצרה דכתיב יענן ה' ביום צרה, ויום שמקיימין מצות מילה שמחה הוא, דכתיב שש אנוכי על אמרתך, עכ"ד.

וכן פסק בשו"ע (או"ח סימן קלא ס"ד) שאין נופלין על פניהם בבית הכנסת ביום המילה, וכתב במשנ"ב (ס"ק כב) שהכוונה בביהכ"נ שימולו אה"כ בה את התינוק, אף שאין מתפללין שם הבעלי ברית. וכתבו האחרונים [כלומר שהאחרונים הוסיפו עוד קולא בזה, שער הציון] דאם הבעלי ברית מתפללין שם [ונקראין בעלי הברית, אבי הברית והסנדק והמוהל] אף שהמילה בבית אחר אין נופלין על פניהם.

מצד שני בברכי יוסף (ס"ד) דן כשאבי הברית מתפלל בבית הכנסת, והברית תהיה בעזרה בחוץ, היכן לא יאמרו תחנון, והספק הוא מה הטעם שאין אומרים תחנון כשיש ברית מילה, האם זה לכבוד המצוה, ואם כן אין נופלים על אפים רק במקום שעושים את הברית, או שזה לכבוד אבי הברית כדי לכבדו, ואם כן אין אומרים רק במקום שהוא מתפלל. והביא דעת הפוסקים שכתבו הטעם שזה לכבוד המצוה שקבלוה בשמחה. אמנם דעת הברכ"י עצמו דהטעם שאין נופלים על פניהם הוא לכבוד אבי הברית, יעו"ש בארוכה.

נמצא שיש מחלוקת בטעמים, האם זה לכבוד המצוה ואין אומרים בבית הכנסת, אלא שגם הוסיפו לאחר מכן מקום שבעלי הברית מתפללים, או שעיקר לכבוד אבי הברית, והוסיפו גם את הסנדק והמוהל.

והנה משמע מדברי הפוסקים שעיקר מה שפוטרו מתחנון, כיון ששמחים עם מקיימי המצוה, כמו שנאמר לגבי חתן שפוטרו מתחנון, והטעם כתב במשנ"ב (ס"ק כג) דכיון דמצוה לשמוח עמו א"כ השמחה נמשכת לכל הנלווים אליו. ולפי זה אמר מרן הגרש"ז איוערבך זצ"ל, שבעבר כשבעל השמחה היה מקבל עליה להולדת ילד וכדו', כולם היו ניגשים לאחל לו מזל טוב ולשמוח בשמחתו. וב'שערי חסד' כשהייתה שמחה, כולם היו מכינים כיבוד לבעל השמחה והיו באים להשתתף בה, ואם הייתה ברית היו אומרים בתפילה בבוקר 'וכרות עימו הברית' יחד עם בעל הברית, לכן היה מובן שלא אמרו תחנון. אבל היום לא רואים שאנשים שמחים בשמחת רעיהם כפי שראו זאת פעם. ומסברא במצב כזה היה צריך לומר תחנון, היות וכל הטעם שלא אומרים משום השתתפות בשמחה שהייתה פעם לציבור, ולצערנו כהיום אפילו אם רואים ברחוב חתן וכלה בתוך ימי המשחה, לא מאחלים להם מזל טוב. אבל מאידך, אין לנו את הכח לשנות ולחדש דברים, ולכן צריך לעשות כפי שכתוב בהלכה ולא לומר תחנון, עכ"ד. אבל יתכן שאם המוהל אינו מספר לאנשים שהוא מוהל, א"כ צריך לומר תחנון, אלא שלפי זה יש לדון למה האריכו הפוסקים לדון אם חתן או בעלי ברית יצאו כדי שיוכלו לומר תחנון, והרי יכולים להישאר ולא לספר לאף אחד, וממילא אינם פוטרים מתחנון. ויש לומר שלא היה שייך במציאות דבר כזה, כי היו קהילות קטנות וכולם הכירו את כולם, וכשהיה ברית או חתן כולם ידעו מזה והיו ששים ושמחים עמו, וכל התפילה הייתה בשמחה כמו ביו"ט והיו אומרים 'וכרות' פסוק בפסוק, ויש מקומות שהיו גם מוסיפים פיוטים בברכות ק"ש, ולכן מובן שהיו פוטרים את כל הקהל מתחנון, אבל כהיום שאין מרגישים בזה כלום, ואין שום שמחה...

אלא שאם המוהל סיפר אין לנו אלא מה שכתוב בהלכה שאין אומרים תחנון, אבל אם לא סיפר ואינו רוצה שישמחו עמו, למה לנו לרדוף אחריו, ולכן באופן כזה גם אם יש סימנים אומרים תחנון. אלא שלגבי סנדק שהציבור שמחים עמו, וגם הוא ישמח מאד עוד מעט, רק שכעת הוא עדיין לא יודע מזה, באופן כזה נראה שלא יאמרו תחנון, כי סוף כל סוף הציבור שמחים עמו, ולאחר שיהיה סנדק, יבין איך שכל הציבור שמחו עימו.

תפילה על אתרוג נאה בט"ו בשבט שחל בשבת

הנה נהגו להתפלל בט"ו בשבט שזימין לו הקב"ה בסוכות הבעל"ט אתרוג אשר יפה ומהודר, ומקור הדבר מה'בני יששכר' (מאמר חודש שבט, מאמר ב, אות ב), וכן הביא הבן איש חי בספר לשון חכמים (סימן א אות לה). ויש לדון בשנה שחל ט"ו בשבט בשבת קודש, האם מותר להתפלל תפילה זו.

דהנה מבואר בירושלמי (שבת פט"ו ה"ג) שאסור לתבוע צרכיו בשבת, וביאר הקרבן העדה: לפי שבשבת קודש, צריך האדם לחשוב בדעתו, כאילו כל מלאכתו עשויה, והשואל צרכיו הוא מראה בהיפך. וכמו"כ על ידי בקשת הצרכים, מביא האדם דאגה בלבו, ומובא בבי"א (או"ח סימן קפח).

[ואמרינן בירושלמי, דהטעם שמותר לבקש בכרכת המזון בכרכת ר'חם נא', שאומרים רענו וזנונו פרנסנו וכלכלנו וכו', משום דטופס ברכות כך הם, וכל דבר שקבוע ע"י חז"ל ואנשי כנסת הגדולה מותר לומר ולבקשו רק בשבת (משום שאינו מצטער באמירתו, מאירי ברכות דף מה ע"ב, ואור זרוע הלכות מוצ"ש סימן פט). אבל להוסיף תחנונים על צרכיו כדרך שהוא עושה בחול אסור, וראה במשנ"ב (סימן קפח סק"ט, וסימן רפח סק"ב, וכן בסימן רסח סק"ב)].

וכתב הגר"י ליברמן זצ"ל בשו"ת משנת יוסף (ח"ו סימן פג) שמותר לומר את התפילה על אתרוג נאה, כאשר ט"ו בשבט חל להיות בשבת, ואין בתפילה זו חשש משום שאלת צרכיו בשבת, שכן הטעם של 'כאילו כל מלאכתך עשויה' אינו שייך בזה, משום שכאשר אומר האדם תפילה זו בט"ו בשבט, בוודאי הוא מרגיש שכל מלאכתו עשויה, דהרי אתרוג אינו 'מלאכתו' ואינו צריך לו אלא לצורך מצוה. וכמו"כ אין תפילה זו גורמת דאגה בלבו של המתפלל להסיר ממנו עונג שבת.

אך הוסיף שם, שלפי זה, לסוחר אתרוגים או לפרדסן יהיה אסור להתפלל בשבת שיגדלו השנה אתרוגים נאים, מכיון שזוהי מראה בדעתו שאין כל מלאכתו עשויה, וחושב על מלאכתו ופרנסתו בשבת קודש.

ועכ"פ נראה, שכל זה אמור דוקא באדם שמתכוון בתפילתו גם להצלת פרנסתו, אך אם יודע הסוחר בנפשו שעיקר כוונתו היא לשם שמים, ומתפלל שיהיו לכלל ישראל אתרוגים נאים ושפע של פירות טובים, ואינו מערב בתפילתו כוונת אישיות של פרנסה, אף הוא יוכל לומר את התפילה בשבת קודש.

ובעיקר הנידון, יש החולקים וסוברים דאסור לכל אדם להתפלל תפילה זו בט"ו בשבט שחל בשבת, יעויין בספר 'חכו ממתקים' (ח"ב עמוד ריט) שכך היתה דעת מרן הגר"ש אויערבאך זצ"ל, וכך הורה גיסי מרן הגר"ח קניבסקי זצוק"ל (שו"ת שיח חיים, עמוד עה), ורק במחשבה התייר (תשובות הגר"ח, עמוד קמג).

טעם הנוהגים לומר תחנון בערב ט"ו בשבט

שאלה. הנה כתב השו"ע (או"ח סימן קלא ס"ו) דנהגו שלא ליפול על פניהם בט"ו בשבט, והביא שם המשנ"ב (ס"ק לב) דמסתמת השו"ע משמע דרק בראש חודש אין נופלים גם במנחה שלפניו, אבל בשאר הדברים שהזכיר שם נופלים במנחה שלפניו, אך סיים דאין נוהגין כן, וכן כתבו שאר האחרונים, שאין נופלים על פניהם גם במנחה שלפני ט"ו בשבט. וצ"ב מה הטעם של הסוברים דיש ליפול על פניהם במנחה שלפניו, ומדוע ט"ו בשבט שונה מר"ח שלא נופלים אפיים במנחה שלפניו.

תשובה. הגאון רבי יוסף יוזפא סג"ל זצ"ל בספרו 'נוהג כצאן יוסף' (פסקי ומנהגי קהילות אשכנז וק"ק פרנקפורט, עמוד קצב, במהדורת אומן עמוד רנו), כתב לבאר את מנהגם שאמרו תחנון במנחה ערב ט"ו בשבט (וגם במנחה של ט"ו בשבט עצמו, ורק בשחרית לא אמרו), וז"ל: 'דכל עצמו של הכנסת קדושת היום דעריב שבתות ויו"ט ור"ח וחנכה ופורים הוא כדי להוסיף מחול על הקודש... אבל היכא דיכול לאתויי לידי קולא לא גזרו... שהרי אחז"ל (רפ"ק דר"ה) ט"ו בשבט ראש השנה לאילנות... למאי הלכתא, לענין ערלה ומעשר... א"כ אם לא יאמר תחנון במנחה ערב ט"ו בשבט, יחשוב העולם שעשיו נכנס ר"ה, ואתו לאכול ערלה, דבאמת מן התורה אין קדושת היום חל עד צאת הכוכבים וכו', עכ"ד.

הרי שמכיון שיכולים לבוא לידי תקלה, שמא יבוא לאכול ערלה, נהגו לומר תחנון במנחה שלפניו, שידעו שעדיין לא הגיעה השנה החדשה ועדיין הפירות ערלה. ויש לשאול על דבריו, שהרי כל ראש השנה קובע למעשרות, ואעפ"כ לא אומרים תחנון במנחה של ער"ה, ולמה אין חוששים שמא יטעו במעשרות. ויש לומר, דר"ה הוא עצמו יום קדוש ויום של דין, וא"כ יש ענין להוסיף מחול על הקודש, ואין לחשוש שיתעו, שכולם יודעים שהיום עצמו הוא יום קדוש מתחילת היום דווקא. משא"כ בט"ו בשבט, שאין שום קדושה בעצם היום, א"כ ברגע שיוסיפו, כבר יחשבו אנשים שהתחיל היום מאז ויבואו לאכול ערלה.

עקב התמשכות המצב הקשה השורר בארה"ק ותחושת 'חזרה לשגרה', באחד ממוצאי השבתות האחרונים בבית מדרשו של רבינו בביה"כ המרכזי רמת אלחנן, לאחר תפילת ערבית, שכח לרגע שליח הציבור לומר את פרקי התהלים לאחר התפילה למען אחינו הנתונים בצרה, רבינו סימן מיד לחזן כי יחזור לעמוד לומר את פרקי התהלים, ואמר יחד עם החזן את פרקי התהלים בכוונה. ואף סימן לאנשים מהקהל שביקשו לגשת אליו תוך כדי אמירת התהלים, כי לא יגשו, ואין להפריע באמירת התהלים. כמו"כ בכלל 'בית דוד' נוהגים לומר אבינו מלכנו לאחר תפילת מנחה, וכשנשאל רבינו האם יש ענין להמשיך ולאמרו מאחר ומתרגלים וכבר לא אומרים מספיק ברגש ובכוונה, השיב בתמיהה שהרי גם לעצם התפילה התרגלנו, וכי יעלה על הדעת מחמת כן להפסיק להתפלל?! ובודאי צריכים להמשיך לומר אבינו מלכנו ולקרוע שערי שמים שנצא מאפילה לאורה במהרה.

מעמד מרגש התקיים שבער בבית הכנסת 'מעוז יעקב' ברחוב הגר"א בעיר חולון, כאשר רבינו שימש כסנדק בברית לבן נינו, נין לחתנו הגה"צ רבי דוב קוק שליט"א, בן להרב יהונתן שלוש שליט"א, חתנו של הרב שמעון קוק שליט"א. רבינו שיגר במיוחד מכתב לחתנו בו ביקשו לבוא לכולל, במכתב כתב: 'ער"ה שבט תשפ"ד, לחתני פאר ישראל והדרו, מוהר"ר רבינו דב קוק שליט"א, מזל טוב להולדת נכדנו בן של רבי יונתן שלוש ורעייתו אלישבע תחי'. אם חתני יוכל לבא לבית מדרשנו 'כולל בית דוד' חולון, יהיה בזה חיזוק גדול לתלמידי חכמים, בברכה ובאהבה, יצחק זילברשטיין". הגר"ד קוק אכן הגיע במיוחד מטבריה לחולון לשמש כמוהל בברית המילה, ואף התכבד באמירת הברכות ובקריאת השם, הרך הנימול נקרא בשם 'יוסף שלום' על שם הסבא הגדול מרן פוסק הדור הגר"ש אלישיב זצוק"ל. לאחר הברית, העניק רבינו לחתנו הגר"ד קוק את ספרו החדש 'חשוקי חמד' עמ"ס הוריות-עדויות, ובהקדשה כתב בכת"י: "לחתני פאר ישראל והדרו, הגדול בתורה בנגלה ובנסתר, רבי דוב הכהן קוק שליט"א, באהבה רבה, חמיך יצחק זילברשטיין". המפגש בברית המילה בין רבינו לחתנו הגר"ד קוק, מתקיים לאחר שבשבעות האחרונים טרח ונסע רבינו במיוחד עד טבריה לחתנו שלא חש בטוב באותם הימים, לביקור חולים, ביקור רב רושם שעורר הדים רבים.

בשבוע שעבר הגיעו לכולל 'בית דוד' עשרות בחורי ישיבה מארה"ב הלומדים בארה"ק, רבינו קיבלם בחביבות מיוחדת בהיכל הכולל, ומסר לפני הבחורים שיעור תורני במשך למעלה מעשרים דקות, והתפלל ונשא ונתן עם הבחורים כדרכה של תורה. לאחר מכן פתח רבינו בשירה מרגשת של הפסוק 'טוב לי תורת פיך מאלפי זהב וכסף', כשלבסוף בירך את כל הבחורים 'צאתכם לשלום, ותגדלו תלמידי חכמים גדולים'. לאחר מכן אף שאלו רבני הישיבה שאלה הלכתית בהלכות ייחוד, וזכו למענה הלכתי ברור מרבינו במאור פנים.

בשבוע הבא (יום א' י"ח שבט) יצויין כ"ה שנים להסתלקותה של הרבנית הצדקנית מרת עליזה שושנה זילברשטיין ע"ה, בתו של מרן פוסק הדור הגר"ש אלישיב זצוק"ל ואשת חבר ליבדלחט"א מרן רבינו שליט"א, במוצ"ש הקרוב יעלו בקו שיח יצחק (שלוחה 4 ולאחר מכן 2) ההספדים שנשא רבינו לפני מיטתה ובעצרת חיזוק לנשות ישראל שנערכה ככלות השלושים, שם סיפר רבינו סיפורים מרטיטים ומיוחדים על הרבנית ע"ה, ויה"ר שיהיו הדברים לע"נ הטהורה, ותנצב"ה, ונזכה במהרה לתחיית המתים אכ"ר.

לאור בקשת רבים להגדיל ולרומם את הגליון, ולהיות שותפים בהפצת דברי תורתו של רבינו, הן בתוכן (מעבר לגליון ארבע עמודים מדי שבוע, באותיות מרווחות ומאידות עיניים), והן בהפצתו בבתי כנסיות ברחבי הארץ. ניתן ליצור קשר עם המערכת בפרטים הרשומים למטה, ניתן להנציח לעילוי נשמתו או לרפואת ולישועת הכלל והפרט.

אחורה נא חידה

איך יתכן שאדם יחסיר רק אות אחת מהברכה שמברך, ולא יצא ידי חובתו?

(התשובה לחידה, א"ה בשבוע הבא)

תשובה לחידה משבוע שעבר: איך יתכן שבמעשה אחד יעבור אדם על מליוני עבירות?

תשובה. הגר"ח קרייזוויט זצ"ל חידש דאדם ששרט שריטה אחת על ששת מליון היהודים שנרצחו עקב"ה בשואה חייב שש מליון פעמים מלקות, דהרי מבואר במכות (דף כ ע"א) שרט שריטה אחת על חמשה מתים חייב על כל אחת ואחת, וכן פסק בשו"ע (יו"ד סימן קפ ס"ח). ויש לדון בדבריו דהרי לא היה שורט בפועל על כל הששת מליון (גם לולי איסור התורה), ואולי מתני' איירי באחד שלולי האיסור היה שורט בפועל על כל מת ומת. עוד יש לדון דדווקא אם פירט על זה ועל זה אני שורט, משא"כ כאן שרק מכון על כולם כאחד אולי אינו חייב אלא אחד (עי' שבועות דף ק ע"ב). וגיסי מרן הגר"ח קניבסקי זצוק"ל אמר שאדם המדבר לשה"ר פעם אחת על רבים, כגון שאמר 'כל אנשי עיר זו גנבים' עובר בפעם אחת על לאוין כמנין ותושבי אותה העיר.

לקבלת העלון, פסקי הלכה, ועדכונים ממרן שליט"א, ניתן להרשם במייל a0527642209@gmail.com, ובפלאפון הנ"ל, או בכתיבת מייל 3126877@gmail.com ובפלאפון 0533126877.

ניתן להאזין להקלטות ופסקי הלכה המתעדכנים מדי יום ממרן רבינו שליט"א, וכן שיעור יומי בהלכות שבת ועוד, בקו שיח יצחק, 072-380-9348 או 04-376-0582.

מדי ערש"ק יועדכן בקו האם ישנה מרן שליט"א בשבת הקרובה ברמת אלחנן